

”Lärare är inga trollkarlar”

En kvalitativ intervjustudie ur sex religionslärares
perspektiv om svårigheter och möjligheter med att
undervisa om Islam

Av: Sara Aminyar

Handledare: Maximilian Broberg

Södertörns högskola | Institutionen för religionsvetenskap

Självständigt arbete 15 hp

Religionsvetenskap III | Höstterminen 2022

Ämneslärarprogrammet med interkulturell profil,

med inriktning mot gymnasieskolan 300 hp

Abstract

This essay aims to examine how six different religious education teachers describe their experiences of teaching about Islam in school. Through an interview study, the teachers are asked to answer questions about difficulties and opportunities with teaching, which is the main focus of this study. The purpose is that the outcome and results of this study will both contribute to and increase understanding of religious education. The study is based on two research questions, and these are 1) What difficulties and opportunities do the teachers describe when it comes to teaching about Islam? 2) How can the teachers' stories and answers be understood against the background of secularization and orientalism?

The empirical material for this qualitative study is collected from six interviews. The theoretical framework for this research paper is based on two notions: secularization and orientalism. The collected empirical evidence shows that prejudice and conflict in the classroom are the biggest challenges that facing the teachers. At the same time, one of the most significant opportunities is for the teacher to choose the direction of the teaching. On the one hand, Sweden's secularisation affects both students' views of themselves and religion overall/generally. But on the other hand, there are traces of Orientalist ideas in some groups, classrooms, and schools.

Keywords: Religious education, Islam, difficulties and opportunities, secularization, orientalism

Title: "Teachers are not wizards"- a qualitative interview study from the perspective of six religion teachers about difficulties and opportunities in teaching Islam

Förord

Först och främst vill jag tacka min pedagogiska handledare, Maximilian Broberg.

Max, du har varit till stor hjälp under hela uppsatsens gång genom din handledning och konstruktiva kritik. Jag har under denna tid känt mig inspirerad tack vare dig och är väldigt stolt över att jag lyckats få till den uppsats som jag strävade efter att uppnå. Tack för din tid och ditt engagemang.

Jag vill även rikta ett stort tack till samtliga lärare som valt att ställa upp och tagit sin tid till att delta i denna intervjustudie. Ni lärare, har hjälpt mig öppna ögonen för sådant jag tidigare inte betraktat. Tack för att ni har välkomnat mig till er mestadels stressiga och fullspäckade vardag med öppna armar. Utan er hade detta inte varit möjligt. Ni är viktiga. Glöm inte det.

Slutligen, vill jag också klappa mig själv på axeln och medge att jag är mycket stolt över min uppsats. Min förhoppning är att min uppsats ska väcka tankar om svårigheter och möjligheter med att undervisa om Islam i dagens skola.

Nacka, Sara Aminyar

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställning	2
2. Bakgrund.....	3
2.1 Religionsdidaktik.....	3
2.2 Islamofobi.....	3
2.3 Islam i svensk media.....	4
3. Forskningsöversikt	5
3.1 Religionskunskap i praktiken	5
3.2 Hur elever talar om religion	5
3.3 Lärarnas röst i muslimska friskolor	6
3.4 Personliga livskunskaper i undervisning	7
3.5 Möjligheter och utmaningar med studiebesök	7
3.6 Reflektion.....	8
4. Teoretiskt ramverk	9
4.1 Sekularisering.....	9
4.2 Orientalism.....	10
4.3 Teorianvändning	10
4.4 Reflektion.....	11
5. Metod och material	13
5.1 Val av metod.....	13
5.2 Urval.....	13
5.3 Tillvägagångssätt	14
5.4 Etik	15
5.5 Bakgrundsinformation.....	15
5.6 Metoddiskussion	16
6. Resultat och analys.....	17
6.1 Tema 1: fördomar om Islam.....	18
6.2 Tema 2: kvinnan i Islam	20
6.3 Tema 3: konflikter mellan grupper.....	22
6.4 Tema 4: läraren väljer riktning.....	24
6.5 Tema 5: levd Islam	26

6.6 Tema 6: sekularisering och orientalism.....	28
7. Diskussion och slutsats.....	30
7.1 Diskussion	30
7.2 Slutsats	33
7.3 Vidare forskning.....	33
8. Referenslista.....	34
8.1 Litteratur	34
8.2 Digitala källor.....	35
9. Bilagor	37
9.1 Bilaga A: informations- och samtyckesblankett (1).....	37
9.2 Bilaga B: informations- och samtyckesblankett (2).....	38
9.3 Bilaga C: intervjuguide.....	39

1. Inledning

”Rapport: Lärare tigger om bristerna - av rädsla” (Skolvärlden 2022) är en rubrik som beskriver några utbredda fenomen inom skolan: tystnadskultur, dålig behandling och en rädsla för att öppet prata om problem i verksamheten. Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund, som bildar Sveriges Lärare den 1 januari 2023, har samlat in svar från över 6 000 lärare inom både kommunal och fristående verksamhet. I rapporten som Skolvärlden presenterar visar det sig finnas en bred tystnadskultur inom det svenska skolväsendet. Här uppger mer än var tredje lärare inom icke vinstdrivande och kommunal verksamhet och nära hälften av lärarna inom vinstdrivande verksamhet att de har övervägt att byta arbetsplats på grund av bristerna som har upplevts. Nu när jag börjar närma mig slutet på utbildningen kryper sig nervositeten fram. Hur kommer min vardag att se ut som lärare?

Det här påverkar mig som lärarstudent och jag önskar att lärare får som de förtjänar eftersom de gör skillnad, på riktigt. Men jag vill också kunna förbereda mig för yrkeslivet och därför intresserar jag mig för frågor som rör utmaningar och möjligheter. Då forskningsfältet redan är utvecklat i fråga om till exempel brister i yrket, är denna studie ämnad till att studera lärarnas upplevelser. Skolverket (2022) ger en förklaring för syftet där det framgår att religionsundervisningen ska eftersträva till att eleverna breddar, fördjupar och utvecklar kunskaper om olika religioner, livsåskådningar och etiska förhållningssätt. Ett centralt innehåll för religion 1 är att undervisningen ska behandla Islam, dess tolkningar och praktiker. Detta med utgångspunkt i att jämföra och visa på olika perspektiv inom och mellan religioner och andra livsåskådningar.

I dagens samhälle är religion en global och aktuell fråga, där Sveriges religiösa mångfald aldrig har varit större än vad den är idag. Religionsvetenskaplig kompetens blir därför allt viktigare. Som lärare i religionskunskap kan man däremot känna sig otillräcklig med tanke på att det är många religioner och fenomen som ska behandlas inom ramen för ganska få timmar i klassrummet. Å ena sidan är många lärare osäkra kring undervisningen om just Islam. Å andra sidan är Islam den religion som hos elever ger mest negativa associationer. Islam är också den religion som både nationellt och globalt omges av mycket negativ mediebevakning. Av dessa anledningar väljer jag att närma mig svårigheterna och möjligheterna med att undervisa om Islam för att få en ökad förståelse för lärarens roll (Berglund 2018, s. 275-276).

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie är att undersöka hur sex olika religionskunskapslärare beskriver sin undervisning om Islam. Genom en intervjustudie ombeds lärarna att svara på frågor om svårigheter och möjligheter med undervisningen, vilket är huvudfokuset i studien. Målet är att resultatet ska kunna bidra till en ökad förståelse för religionsundervisningen och lärarens allmänna roll i samhället.

1. *Vilka svårigheter och möjligheter beskriver lärarna när det kommer till att undervisa om Islam?*
2. *Hur kan lärarnas berättelser och svar förstås mot bakgrund av sekularisering och orientalism?*

2. Bakgrund

I kommande avsnitt går jag närmare in på vad religionsdidaktik är, vad islamofobi handlar om och hur religionen framställs i medier. Det är nästan omöjligt att undvika religionsdidaktiska frågor eftersom läraren står inför olika val varje dag. Utifrån hur mycket tid som läggs åt de klassiska didaktiska frågorna ser undervisningen väldigt olika ut. Under arbetets gång har flera lärare lyft fram islamofobi i samband med hur Islam framställs i medier. Det här är något som påverkar både lärare, elever och undervisning och därför blir fokuset i uppsatsen att eventuellt kunna förstå sig på hur dessa faktorer påverkar om det som händer i undervisningen. Dessa tre typer av ämnen eller begrepp är därför relevanta att ta upp som en bakgrund för studien.

2.1 Religionsdidaktik

Religionsdidaktik behandlar religionsundervisning ur olika vinklar, vilket Löfstedt (2011) påpekar. Det handlar om både teori och praktik med den teoretiska reflektionen kring undervisningen och det konkreta arbetet i klassrummet. Läraren ställs alltså inför didaktiska val, varje dag och året runt. Vilka ska jag undervisa för? Varför undervisar jag dem? Vilket material ska jag välja när jag undervisar? Vad ska jag representera mer eller mindre? De kunskaper och färdigheter som eleverna bär med sig hem, är därför starkt påverkad av de didaktiska val en lärare gör (Löfstedt 2011, s. 11-12). Samtidigt presenterar Osbeck (2020) religionsdidaktisk forskning på uppdrag av Skolverket där hon skriver att en mångsidig religionsundervisning blev aktuell efter 9/11. En rad olika "approaches" har blivit uppmärksammade i Storbritannien som är strategier till för att hjälpa lärare i skolan. Några didaktiker som behandlas är fenomenologisk, verklighetsprövande, tolkande, livsförståelseutvecklande samt livsberättande religionsdidaktik. Osbeck hänvisar även till Michael Grimmitts idéer om att man måste ställa krav på de olika förhållningssätten.

2.2 Islamofobi

Vad är islamofobi? En del forskare menar att det är ett relativt nytt begrepp, medan andra forskare tycker att det alltid har funnits. Man kan säga att islamofobi är en typ av rasism, utan ett biologiskt rasbegrepp. Islamofobi handlar kortfattat om fientlighet och fördomar, där termen kan definieras som en rädsla för Islam och muslimer.

Islamofobi är således inte en fobi i psykologisk bemärkelse och syftar inte på enskilda individer irrationella rädsla för sådant som inte är så farligt. Precis som termerna "xenofobi", "afrofobi" och "homofobi" används "fobi" i överförd bemärkelse som benämning på negativa attityder mot och exkludering av bestämda kategorier människor, som påstås skilja sig från "vanligt folk" på bestämda vis (Olsson & Sorgenfrei 2021, s. 314).

Kolonialtidens orientaliska kunskapsproduktion har lagt grunden för dagens antimuslimska diskurs om att muslimer inte "hör hemma" i Västvärlden, vilket visar på att muslimer som föds enligt antimuslimsk diskurs föds som främlingar i sina egna länder. Här kan man dra paralleller till antisemitismen, där både islamofobi och antisemitism finns i alla olika sammanhang: sociala, politiska och ekonomiska. Islamofobiska uttalanden är att muslimer "är" något bestämt, såsom till exempel elaka, aggressiva eller kriminella. Dessa negativa fördomar bildar negativa stereotyper som kan komma att påverka hela ens identitet (Olsson & Sorgenfrei 2021, s. 314-315).

2.3 Islam i svensk media

Diskrimineringsombudsmannen gav Marta Axner i uppdrag att granska hur muslimer skildras i svensk media. Rapporten visar på att majoriteten av alla artiklar som innehåller representationer av Islam direkt eller indirekt förknippas till hot, våld eller spänningar i samhället. En stor del av det material som har tittats på målar upp muslimer som "de onda", där det finns en tydlig "vi och dom" spänning. Sedan finns några få källor där muslimer framförs som offer i form av rasism och islamofobi. Men den allmänna bilden som det svenska folket får av Islam och muslimer, är att det kopplas med eller till olika typer av samhällsproblem. Det ges med andra ord en väldigt förenklad och "krympt" bild av Islam i dagens medier (Axner 2015, s. 59, 67-68).

3. Forskningsöversikt

I kommande avsnitt sätts studien in i en vetenskaplig kontext genom en översikt och diskussion av tidigare forskning, vilket kan vara av fördel att känna till. Det som presenteras av undersökningarna är vad forskarna har kommit fram till i sina egna studier.

3.1 Religionskunskap i praktiken

Den första studien är av Karin Kittelmann Flensner som skriver doktorsavhandlingen *Religious Education in Contemporary Pluralistic Sweden* (2015). Den handlar om hur man ”gör” religionsundervisning i klassrummet. Kittelmann Flensner är mest intresserad av vilka diskurser om religion som artikuleras i klassrummet. Fokuset har mestadels varit på samspelet mellan elev, lärare och innehåll - med inspiration från den didaktiska triangeln (s. 83, 86). Studien har genomförts inom det kvalitativa området där observationer på tre gymnasieskolor har gjorts. Hon ägnade 5-6 veckor på varje skola under läsåret 2011-2012. För att förstå hur religionskunskapsämnet konstrueras i praktiken, har tre olika diskurser identifierats: 1) En sekularistisk diskurs 2) En andlig diskurs 3) (s. 91). En svenskhetsdiskurs. I den första diskursen är ateism ”att vara normal” och religiösa människor associeras med intolerans, vilket är en utmaning för lärare. Individualism bland elever är oerhört viktigt och många gånger talas det om att vara självständig. Samtidigt uttrycker flera elever att religion är en privatsak, medan vissa lärare framhöll vikten av att vara kritisk till religion (s. 115-120). I den andra diskursen beskrivs människan som en sökare och när spår av andlighet kom till uttryck i klassrummen, var eleverna mer utforskande och öppna för olika frågor. Lärarna tycker också att många elever saknar kunskap om fakta, som exempelvis de fem pelarna - därför läggs det ner mycket tid åt att förklara. I den tredje diskursen är svenskhet något oklart (s. 284-288). Å ena sidan har julen ingenting med religion att göra, utan det är en ”svensk tradition”. Å andra sidan är religiösa människor ”konstiga” eller ”galna” som praktiserar, firar eller utövar sin tro. För de flesta eleverna är Islam mer främmande än andra religioner och den mediala bilden av muslimer påverkar attityderna (Kittelmann Flensner 2015, s. 290-291).

3.2 Hur elever talar om religion

Doktorsavhandlingen *Toleransens altare och undvikandets hänsynsfullhet* (2021) av Fredrik Jahnke är den andra studien som handlar om hur svenska grundskoleelever talar om religion i skolmiljöer (s. 21-22). I Jahnkes avhandling har vi fyra nyckelbegrepp: religion, barn, unga och

meningsskapande. Undersökningen fokuserar inte på religionskunskapsundervisning som Kittelmann Flensner gör, utan istället är det eleverna själva som står i centrum (s. 116). Materialet bygger i huvudsak på semistrukturerade intervjuer med elever från årskurserna 3, 6 och 9. Resultatet av undersökningen pekar på att eleverna förhåller sig till religion på olika sätt, samtidigt talar de sällan om religion med varandra - även fast det verkar finnas ett stort intresse för det (s. 123). Många av intervjupersonerna har en tolerant och respektfull inställning gentemot religion och andra människor. De flesta av elevernas tal om religion inkluderar fantasifulla och populärkulturella uttryck (s. 130-131). Medan de svenskmuslimska eleverna menar att det är lättare att prata om religion ifall ”grunden” är lika, till exempel en homogen miljö där alla elever tillhör något, exempelvis Islam (s. 151). Dessa elever påverkas av den negativa bilden som finns av Islam, där de uttrycker ett ansvar för att skydda sin religion. I de äldre åldrarna, visar de postkristna killarna ett väldigt lågt intresse för religion (s. 161). Istället talar de om vetenskap, modernitet och logiskt tänkande - som om det står i kontrast med religion. De postkristna eleverna tenderar att vara osäkra på sin position i förhållande till religion (Jahnke 2021, s. 263, 268).

3.3 Lärarnas röst i muslimska friskolor

Forskningsartikeln *Islamic Religious Education in State Funded Muslim Schools in Sweden: A Sign of Secularization or Not?* (2014) skriven av Jenny Berglund är den tredje studien som studerar statligt finansierad Islamundervisning i Sverige, med fokus på lärarens roll. Artikeln är baserad på en forskning som genomfördes i *Teaching Islam* (2010) där Berglund väljer ut tre muslimska religiösa friskolor för att titta på dess innehåll i undervisningen (s. 276-277). Det är ett fältarbete med både observationer och intervjuer. En del av resultatet visar på att lärarna uttrycker en viss oro över bristen på representation i undervisningen. Det är en utmaning att få med kvinnor som förebilder och ofta diskuteras det för mycket om skillnader mellan män och kvinnor. En annan svårighet som kan dyka upp i klassrummet är när flera elever bråkar om vad som är ”sann Islam”, det blir som en intern konflikt (s. 283-286). Samtidigt gör lärarna uppror om att den negativa bilden av Islam försvårar deras arbeten eftersom de hela tiden behöver tänka en extra gång. Något som lärarna satsar på i undervisningen är att lyfta fram vikten av etik och moral. De anser att det finns en risk att eleverna känner ett utanförskap om de inte har en fast etisk grund. Därför behöver man som lärare hitta likheter mellan Islam och det svenska samhället, just för att eleverna ska få en djupare förståelse av verkligheten - på så sätt blir det en värdefull och viktig Islamundervisning (Berglund 2014, s. 292-295).

3.4 Personliga livskunskaper i undervisning

För att få en internationell överblick för att bredda perspektivet för studien, är den fjärde undersökningen från Storbritannien. Forskningsartikeln *We're all in this together: the kids and me* (2012) av Judith Everington handlar om engelska religionskunskapslärare och hur deras personliga livskunskaper spelar roll i deras undervisning. Den forskning som presenteras är den senaste i en 10-årig serie av kvalitativa studier, med grund i intervjuer och observationer. Men en specifik studie handlar om 15 nyexaminerade religionslärare där Everington inriktar sig i deras personliga och professionella liv. Studiens resultatdel visar på att det finns ett stort behov av religiöst engagerade lärare, som ofta delar med sig av sina religiösa upplevelser i undervisningen (s. 343-344). Lärarna vill bygga broar till eleverna för att göra ämnet mer intressant och aktuellt, genom att exempelvis avslöja sina egna övertygelser eller dra kopplingar till personliga erfarenheter. "Standard" kunskapen ska alltid förmedlas, men kunskap med en stark erfarenhetsmässig dimension - gör så att eleverna är mer mottagliga. Detta förändrar hela dynamiken i klassen, vilket lärarna tycker är roligt att se. Eftersom det finns mycket fördomar om till exempel minoritetsgrupper, särskilt Islam - då är en strategi att bryta isen med, att tillämpa personlig livskunskap. Samtidigt finns en övertygelse om att fördelarna med förhållningssättet väger tyngre än eventuella nackdelar (Everington 2012, s. 350).

3.5 Möjligheter och utmaningar med studiebesök

Den femte studien är av Thérèse H. Britton som skriver doktorsavhandlingen *Att möta det levda* (2019), vilket är en fortsättning av licentiatstudien *Studiebesök i religionskunskapsundervisningen* (2014). Detta är en kvalitativ innehållsanalys som fokuserar på den levda religionen och studien gjordes i en klass i årskurs 9 (s. 23). Det viktigaste materialet har varit elevers muntliga och skriftliga yttranden samt uppföljande intervjuer med elever och lärare (s. 60). I en del av H. Brittons resultat framkommer det att studiebesök (tex. moské) får eleverna att utöka sin förståelse av levd religion, representation och mångfald. Genom att besöka en moské, så bekräftar flera elever att de får ett inifrånperspektiv - som vanlig undervisning inte kan ge (s. 113). Studiebesök kan för vissa elever vara mysigt, medan för andra elever obehagligt. Om man tittar generellt, så finns det en stor potential med studiebesök. Men en utmaning är att representanten (tex. imam) ofta får representera hela religionen - vilket blir fel. Det är bara en berättelse, även fast det sätter krav på undervisningen (s. 82). Avslutningsvis framförs det att elevernas förståelse av religion, till största del, utgår från en "protestantisk" diskurs (H. Britton 2019, s. 211).

3.6 Reflektion

Varför är just dessa undersökningar relevanta för min studie? De fem undersökningarna är handplockade. Under arbetets gång har jag lagt märke till att det finns mycket forskning om religionskunskapsundervisning, både i Sverige och i andra delar av världen. Jag har flera gånger mött på Kittelmann Flensner (2015) under min utbildning och för att få kunskaper om hur religionsämnet utformas i praktiken, är hennes forskning betydelsefull. En styrka med studien är självaste empirin eftersom materialet är stort, vilket visar på att den är tillförlitlig. Jahnke (2021) som arbetat på Södertörn, har stor erfarenhet av hur elever talar om religion i skolan - vilket blir relevant för min studie med tanke på att lärarnas berättelser baseras på hur eleverna upplever ämnet. En styrka med studien är att den känns nära. Jag har samtidigt läst flera texter av Berglund (2014) under dessa år, särskilt när man diskuterar Islam - det är hennes specialområde. En styrka med studien är att den lyfter fram muslimska religiösa friskolors perspektiv, som annars är svårare att skapa kontakt med - än om man jämför med en "vanlig" kommunal skola. Den liknar min studie som också utgår från lärarna. Dessutom är Everingtons forskning (2012) relevant för mig eftersom mina intervjupersoner berättar om sina åsikter kring personliga livskunskaper. En styrka med studien är att den ger förslag på hur man kan bryta fördomar i undervisningen. Sedan har H. Britton (2019) inspirerat mig på många sätt, då jag läste forskningen i föregående kurs (Religionsvetenskaplig och religionsdidaktisk teori och metod). En styrka med studien är att den behandlar levd-religion fenomenet, vilket hennes tidigare avhandling inte gjorde.

Till sist, så kommer resultatet i denna studie att diskuteras utifrån de slutsatser forskarna kommit fram till - för att antingen bekräfta forskningen eller fastställa nya punkter om religionsundervisningen. Min studie som fokuserar på lärarnas perspektiv, är ett litet bidrag i det stora fältet om utmaningar och möjligheter med att undervisa i religion. Med hjälp av min studie kan till exempel framtida lärarstudenter bekanta sig med några svårigheter och möjligheter som kommer med Islamundervisningen.

4. Teoretiskt ramverk

I kommande avsnitt går jag närmare in på det teoretiska perspektiv som uppsatsen utgår ifrån. De teoretiska begreppen för mitt arbete är sekularisering och orientalism. I slutet av kapitlet redogör jag för valet bakom begreppen och jag skriver även en reflektion för att visa på att jag är medveten kring mina teoretiska val.

4.1 Sekularisering

Religionens plats i Sverige är unik, särskilt om man jämför den med andra länder och kulturer. Sverige brukar räknas som ett av världens mest sekulariserade länder, även fast den bilden inte alls delas av alla. Är det verkligen så sekulariserat som det sägs vara? Begreppet sekularisering har flera betydelser och det utvecklades på 1800-talet av den engelske humanisten George Jacob Holyoake (1817-1906). Holyoake menade att religion borde vara något separat från andra funktioner i samhället. Efter denna tidsperiod var flera tänkare nyfikna på att undersöka sekulariseringens plats och betydelse i samhället (s. 8-9). Talal Asad är en modern och inflytelserik forskare som också diskuterat begreppet sekularisering, där Asad tror på att sekulära förändringsprocesser uppstår i relationen mellan statlig styrning och personlig moral. Å ena sidan är sekulariseringsbegreppet komplext då det är starkt kopplat till modernisering, demokratisering och mänskliga rättigheter. Å andra sidan leder inte sekularisering till den tolerans för olikhet och mångfald som dess förespråkare ofta påstår. Snarare döljer den de religiöst färgade strukturerna om vad som accepteras eller inte accepteras i ett samhälle, förklarar Asad (Thurfjell 2015, s. 52-53).

Thorleif Pettersson konstaterar att den svenska religionssituationen är särpräglad. Detta framförs i de omfattande studierna *The European Values Study* och *The World Values Survey*. ”Svenskarna kännetecknas med andra ord av den mest atypiska och avvikande profilen av alla när det gäller den kyrkoorienterade religionen och den individualistiska grundhållningen!” (Pettersson 2016, s. 241). Sverige visar sig stå ”längst ut” när det gäller organiserad religion och en förklaring till det är att vi har kommit långt i ekonomisk och social utveckling - vilket stämmer överens med vad den ”klassiska” sekulariseringsteorin står för. Men det finns inte heller någon uttalad ”rätt” definition av vad sekularisering är och av den anledningen finns det inget rätt svar, utan många olika svar (s. 235-236). Pettersson vill hellre tala om ett sekulariseringsparadigm. Man brukar generellt analysera sekularisering utifrån tre olika nivåer:

samhällsnivå, gruppnivå och individnivå. På samhällsnivå handlar det om att de religiösa institutionerna (tex. kyrkan) förlorat makt, som en följd av differentieringen. På gruppnivå handlar det om att de religiösa organisationerna anpassar sig till de sekulära normerna. På individnivå handlar det om ifall religiösa föreställningar har någon faktisk betydelse för just den personen eller inte (Pettersson 2016, s. 238-239, 244-246).

4.2 Orientalism

Orientalism är ett perspektiv inom postkolonial teori som ifrågasättande inriktar sig på samhällets struktur och uppbyggnad. Ania Loomba som forskar inom kolonialism och rasfrågor menar att orientalism handlar om hur de icke-västerländska länderna och kulturerna har porträtterats i Väst - särskilt inom den akademiska världen. När Loomba diskuterar begreppet, refererar hon till Edward Said (1935-2003) som skrivit boken *Orientalism* (1978), där han formar begreppet för att kritiskt beskriva Västvärldens nedlåtande framställning av Öst (s. 27). Västvärlden har inte bara socialt konstruerat någonting, utan också faktiskt producerat och kontrollerat Orienten, som idag räknas vara dagens Asien och Mellanöstern. Inom orientalismen kan man se samhället på så sätt att, om det koloniserade folket är dumma, är européerna smarta. Om det koloniserade folket är lata, är européerna ambitiösa. För att Västvärlden ska vara maskulint, behöver Orienten vara feminin. Sedan Said kom med sin bok har denna typ av diskursanalys tillämpats på flera kulturella fenomen: utbildning, konst, böcker, filmer, museer, skönhet och mode (s. 53-54). Något som är värt att nämna är att Said hade en rak och bestämd kunskapssyn, där kunskap aldrig är oskyldig - utan den är alltid djupt ansluten med maktens processer (Loomba 2008, s. 56).

4.3 Teorianvändning

Stora delar av mitt teoriavsnitt har förklarat sekularisering och orientalism som begrepp, trots att det finns många olika beskrivningar utifrån vilken källa man kollar på. Fokuset för min studie är att undersöka i vilken grad som sekularisering och orientalistiska idéer påverkar mina religionslärares vardag och arbete. Dessa två begrepp fungerar som en möjlig utgångspunkt för att leda diskussionen vidare om svårigheter och möjligheter med dagens Islamundervisning, men begreppen ingår även som en av frågeställningarna. Det absolut avgörande och unika med uppsatsen är däremot de sex religionslärares berättelser om undervisningen. De två begreppen eller ”teorierna” har också till viss del format några av mina intervjufrågor eftersom jag explicit frågat om mina teoretiska begrepp till mina informanter. När jag samlade in mitt material från

fokusgruppsintervjun och de enskilda textintervjuerna från Messenger, så har sekularisering och orientalism utgjort ett förbestämt tema (nr 6). Från sekulariseringsbegreppet har det varit intressant att analysera om följande ämnen kommit till tals: individualism, religionens synlighet och religionens betydelse. Från orientalismen har det varit intressant att analysera om följande begrepp kommit till tals: väst/öst, vi/om och svenskar/invandrare. Dessa begrepp har använts för att kunna förstå vad mina intervjupersoner berättar om, det har med andra ord fungerat som en vägledning. Samtidigt har jag även utgått från begreppen för att fråga lärarna uttryckligen om deras egen uppfattning kring hur sekularisering och orientalism påverkar eller förekommer i deras undervisning. Givet detta har jag valt att presentera en integrerad resultat- och analysdel, snarare än att helt separera dessa.

4.4 Reflektion

Varför är begreppen sekularisering och orientalism relevanta för min studie? Under insamlingen av empirin var sekularisering och orientalism utmärkande i lärarnas svar om främst svårigheter med att undervisa om Islam. Dessa ämnen har med andra ord kommit på tals flera gånger. Eftersom religionslärarna arbetar i ett land som hör till ett av världens mest sekulariserade, i samband med att skolan ska vara icke-konfessionell - bör olika sidor av Islam förmedlas. Alla elever har redan från början olika uppfattningar om religionen, vilket är naturligt. Men just frågor som rör sekularisering och orientalism, kan ha en påverkan på hur elevernas attityder om Islam ser ut i klassrummet.

Det finns både fördelar och nackdelar med sekulariseringsbegreppet. Frågan är om religionen verkligen håller på att försvinna från vårt samhälle? Thurfjell (2015) menar istället att den håller på att förändras. Det är tydligt att sekulariseringen gått mycket långt i Sverige, särskilt när man kollar på vissa områden - men det finns också mycket som talar för att den sekulära bilden av Sverige är överdriven (s. 28). Visst, det finns ett sjunkande intresse för den organiserade religionen som tillhandahålls av till exempel Svenska Kyrkan, men många svenskar är "kulturkristna" och tror på något annat än Gud. Religionen är även mer närvarande än vad den har varit för tidigare generationer och det har kommit att bli en politisk fråga, där exempelvis debatten om religiösa friskolor syntes och hördes under valrörelsen 2022. Sekulariseringen påverkas sannolikt av de religiösa, anti-religiösa eller politiska intressen som präglar den kontext där den berättas. Därför behöver man förhålla sig kritiskt till användningen av begreppet eftersom det finns olika sidor av det (Thurfjell 2015, s. 36-37).

Orientalismen har fått både beröm och kritik, framför allt från orientalisterna själva - men även från andra forskare. Loomba (2008) diskuterar Saids kontroversiella bok, att den anses måla upp en statisk ”klyfta” mellan Väst och Öst som bortser från de historiska dragen (s. 11). Många kritiker påstår att de europeiska synsätten gentemot utomeuropéer har varierat, inte bara över tid utan mellan olika platser och sammanhang - vilket orientalismen inte lyfter fram (s. 57). En annan kritik handlar om att orientalistiska idéer är för dramatiserade och hårda, samtidigt som orientalismen ignorerar de koloniserades egna framställningar. Kritikerna tycker alltså att Said fokuserar för mycket på imperialistiska diskurser och deras beskrivningar. Men orientalismen har skapat vägar för annat, där vi i ökad utsträckning har börjat utveckla teorier om de koloniserades lyckade och misslyckade uppror. Man kan också få en djupare förståelse över det som hände på den tiden och sedan jämföra de idéerna med hur vi ser på Asien och Mellanöstern idag (Loomba 2008, s. 58-59).

Jag är medveten om att mina perspektiv, vinklar just min studie. Om jag till exempel hade utgått från ett annat teoretiskt ramverk, hade mina ingångar sett annorlunda ut. Trots att sekulariseringen kan ses som en lång process och att orientalismen främst studerar kolonialismen, så kan jag likväl tillämpa idéerna i min studie om svårigheter och möjligheter med att undervisa om Islam. Det här beror på att jag har hittat spår av ”sekulära” tankar och orientalistiska idéer när jag har analyserat lärarnas beskrivningar och svar.

5. Metod och material

5.1 Val av metod

Jag utgår från en kvalitativ ansats för att svara på studiens frågeställningar. Kvalitativ data ger mer djup om man vill förstå sig på något fullt ut, medan kvantitativ data ger mer siffror som kan behövas för att bevisa något. Genom att använda sig av en kvalitativ ansats kan man undersöka sociala fenomen: till exempel människor eller händelser - vilket passar min studie som fokuserar på lärarens roll. Kvalitativ forskning syftar till att arbeta under förutsättningen att sociala verkligheter är helheter som inte går att förstås avskilt från deras sammanhang och just därför förknippas kvalitativ metod med ett holistiskt perspektiv. Forskningen styrs utifrån respondenternas perspektiv (Denscombe 2018, s. 23-24).

Mitt intresse som ligger i att lyfta fram lärarnas röster, behöver ett inifrånperspektiv. Denna uppsats bygger därför på en intervjustudie där svårigheter och möjligheter med undervisningen analyseras och diskuteras i relation till de andra delarna i uppsatsen. Eftersom jag vill kunna förstå lärarna för att sedan få svar på komplexa frågor, är semistrukturerade intervjuer mest lämplig för min studie (s. 249). Den metoden ger mig privilegierad information då mina nyckelpersoner ger mig viktiga kunskaper baserade på deras sociala position (s. 261). Genom detta verktyg kan man få en detaljerad förståelse för ämnet, samtidigt som det går att ställa följdfrågor och be om kompletterande svar - det finns så att säga en rörlighet då frågorna och svaren är öppna (Denscombe 2018, s. 268-269).

5.2 Urval

Det har gjorts olika typer av avgränsningar för den här studien. Alvehus (2019) ger en beskrivning av hur urvalsprocesser kan gå till och denna uppsats utgår från flera strategiska urval, där mina informanter har behövt besitta vissa erfarenheter: 1) legitimerad och verksam lärare 2) undervisningsämne: religionskunskap 3) erfarenheter av att undervisa om Islam, minst 5 år. Ett annat strategiskt urval som tagits hänsyn till är nämligen miljön som har studerats - där vi har en specifik miljö, skolan (s. 12). Från början var min idé att intervjua åtta lärare i två olika fokusgrupper, från en och samma skola. Men det blev inte som jag hade tänkt mig. Istället blev materialet dels en fokusgruppsintervju med tre lärare, dels textbaserade intervjuer (via Facebook Messenger) med tre lärare. En annan urvalsstrategi som jag har använt mig av är bekvämlighetsurval. Med hjälp av ett bekvämlighetsurval har jag valt att avgränsa mig till

Stockholm och till en kommunal gymnasieskola som jag själv känner igen och som jag har haft kontakt med. Sedan har jag i en Facebookgrupp som heter *Religionslärare* fått tag i tre lärare som ställt upp på intervjuer via chattprogram (Alvehus 2019, s. 70-74).

5.3 Tillvägagångssätt

För att förenkla processen kommer metoden att utgå från tre olika faser: planeringsskedet, datainsamlingsskedet och analyskedet - som Denscombe (2018) skriver om. I planeringsfasen har mina frågeställningar utformats för att styra studiens riktning och alla sex lärare blir intervjuade på samma sätt, den enda skillnaden är att hälften av dem sker digitalt (enskilda textintervjuer) och att den andra hälften tillhörde en fokusgrupp. För att få ordning och struktur, finns en bifogad intervjuguide som varit till stor hjälp, se bilaga C. I insamlingsfasen har min ljudinspelning från fokusgruppen transkriberats. Jag har samlat på mig det material (utdrag) som passar studiens syfte och frågeställning (s. 160-161). Resultatet som är själva kärnan i uppsatsen, har brutits ner och analyserats. Analysen består av två huvuddelar: kategorisering och kodning. Målet med denna teknik är att komma fram till begrepp som närmar fenomenet (s. 281, 457). Jag har analyserat mitt material genom att 1) läst igenom transkriberingen 2) kodat materialet genom att markera ord, meningar eller stycken. Jag har kodat sådant som överraskar mig, upprepas, varit likt tidigare forskning och teori. Sedan har jag behållit de koder som jag tycker är relevanta (tex. rätt Islam, sunni/shia, tolkningar) och därifrån skapat olika teman (tex. konflikter mellan grupper). Studien har resulterat i en abduktiv forskningsansats där tillvägagångssättet har varit flexibelt då undersökningen har uppvisat en blandning av induktion och deduktion. Tema 1-5 är dynamiskt skapade ur materialet, medan tema 6 är teoretiskt färgad.

När det gäller intervjuguide har Brymans metodbok använts, där det viktigaste har varit att frågorna gör det möjligt för mig att få information om hur lärarna upplever sin värld och sitt arbete samt att intervjuerna rymmer flexibilitet (s. 565). Gruppintervjun spelades in via appen "röstmemon" på min mobiltelefon, medan de textbaserade intervjuerna helt enkelt klipptes ut från chatten (Messenger) till en Word fil. Bryman menar att ljudinspelning ger möjlighet att gå tillbaka för att ta del av vad som sagts, vilket kan underlätta i till exempel kodning (s. 568). Intervjun i fokusgrupp varade i ungefär 70 minuter och de enskilda textintervjuerna på Messenger var löpande. Jag har också översiktligt tittat efter likheter och skillnader i hur lärarna talade om ett visst tema (Bryman 2018, s. 701-702).

5.4 Etik

För min undersökning har det varit viktigt att respektera mina intervjupersoners integritet. Genom hela skrivprocessen har det tagits noga hänsyn till de etiska riktlinjerna. De forskningsetiska koderna som jag har anpassat mig till är att ge information om studien, att inhämta samtycke, att visa på att materialet är ”hemligt” och att deltagarna kommer att maskeras som gör det svårt att identifiera dessa. De fyra allmänna krav är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet 2017).

5.5 Bakgrundsinformation

Utifrån de forskningsetiska principerna har alla intervjudeltagare fått fiktiva namn, just för att vara anonyma. Gymnasieskolan där lärarna arbetar på, nämns inte heller i studien. Samtidigt är lärarnas arbetsplats från Facebookgruppen också dold. *Religionslärare* är en offentlig grupp med 4 500 medlemmar, gruppen går bra att nämna eftersom det inte är möjligt att identifiera personerna. För att kunna ta del av inläggen i gruppen, behöver man vara medlem. Här nedan följer kort bakgrundsinformation om samtliga informanter:

- Johanna 43 år, arbetar på en kommunal gymnasieskola och har varit lärare sedan 17 år tillbaka. Intervju via fokusgrupp. Identifierar sig som ateist.
- Sofia 50 år, arbetar på en kommunal gymnasieskola och har varit lärare sedan 13 år tillbaka. Intervju via fokusgrupp. Identifierar sig som kristen.
- Ali 58 år, arbetar på en kommunal gymnasieskola och har varit lärare sedan 26 år tillbaka. Intervju via fokusgrupp. Identifierar sig som muslim.
- Esma 31 år, arbetar på en privat gymnasieskola och har varit lärare sedan 6 år tillbaka. Intervju via Facebook Messenger. Har elevgrupper med muslimer i sin undervisning. Identifierar sig som muslim.
- Parisa 38 år, arbetar på en privat gymnasieskola och har varit lärare sedan 10 år tillbaka. Intervju via Facebook Messenger. Har elevgrupper med muslimer i sin undervisning. Identifierar sig som muslim.

- Jonas 50 år, arbetar på en kommunal gymnasieskola och har varit lärare sedan 8 år tillbaka. Intervju via Facebook Messenger. Har elevgrupper med muslimer i sin undervisning. Identifierar sig som ingenting.

5.6 Metoddiskussion

De färdigheter och verktyg som har använts för att besvara mina forskningsfrågor garanterar inget lyckat resultat, utan det finns alltid styrkor och svagheter med alla metoder. När det gäller fokusgrupper har jag varit intresserad av att se hur lärarna reagerar på varandras åsikter och därmed hur de diskuterar tillsammans. Bryman (2018, s. 590-591) menar att en fördel med gruppintervjuer är att dynamiken kan framdriva djupa samtalsämnen. En nackdel kan däremot vara att datan man får, är svårare att analysera och bryta ner (s. 603). Det finns också problem med vissa gruppeffekter, exempelvis tystlåtna deltagare eller sådana som inte låter andra komma till tals. Genom digitala textintervjuer är det också möjligt att skapa en ömsesidig tillit. En nackdel kan vara att det blir svårare att skapa en relation via datorn. Det krävs annars ett större engagemang för att svara på frågor under en intervju online, vilket gör att svaren blir mer genomtänkta än vid intervjuer i verkligheten (Bryman 2018, s. 627-628).

Något nytt för mig har varit att arbeta växelverkande, det har jag tidigare aldrig gjort, på den här nivån. Det har varit otroligt spännande. Men en utmaning i sig, är att ha arbetat växelverkande mellan lärarnas utsagor och mina egna tolkningar. Transkribering är också en tidskrävande process, men en viktig sådan. Alvehus (2019, s. 89) påstår att fördelen med transkribering är att det ökar värdet på mitt material och det hjälper mig med självreflektion. Trots att man verkligen behöver arbeta med det empiriska materialet genom att till exempel läsa, anteckna, stryka under, läsa om, sortera, kategorisera och sortera om – blir det till slut väldigt värdefullt. Att använda sig av tematisk analys kan samtidigt skapa nyanser i den empiriska redogörelsen och en fördel med metoden är att den är flexibel då den är fri från en teoretisk ram, poängterar (s. 94, 116). Metodböckerna jag har refererat till i uppsatsen har varit till stor hjälp. Denscombes forskningshandbok ger bra tips för förstagångsforskare, medan Alvehus metodbok visar på hur kvalitativ metod kan användas. Samtidigt som Brymans bok (2018) blivit en klassiker inom området samhällsvetenskapliga forskningsmetoder. Fördelarna med böckerna är att de är lättlästa och därför har det varit lätt att hänga med i de olika kapitlen. Jag är nöjd med att ha utgått från tre olika metodböcker, än en metodbok. Det har bidragit till att jag har fått en större förståelse för olika tillvägagångssätt.

6. Resultat och analys

I kommande avsnitt presenteras olika utdrag från intervjuerna som är mitt empiriska material för studien. Resultatet framförs genom ett tematiskt upplägg där jag har kunnat identifiera följande teman: 1) *Fördomar om Islam* 2) *Kvinnan i Islam* 3) *Konflikter mellan grupper* 4) *Läraren väljer riktning* 5) *Levd Islam* – dessa är induktiva. 6) *Sekularisering och orientalism* är däremot direkt taget från min teori. Teman kan vara om till exempel objekt, skillnader eller känslor. Jag har skapat mina teman utifrån vad som stuckit ut i kodningen och jag skulle påstå att arbetsprocessen nu, jämfört med under tidigare steg, är mer abstrakt. Analysen kommer att utgå från dessa teman som jag anser är viktiga för att få en större förståelse för hur undervisningen om Islam kan se ut och vara, utifrån ett lärarperspektiv. Sedan ställs undersökningsmaterialet mot studiens teori och tidigare forskning. Man får så att säga ta del av *beskrivning* av material och *tolkning* av material. Först ger jag en beskrivning av vad lärarna själva anser är syftet med att undervisa om Islam, just för att ge en inblick i hur de tänker.

Ali, Esma, Parisa och Jonas har liknande synsätt när det kommer till vad syftet med Islam i religionsundervisningen är. De tycker att det är särskilt viktigt att eleverna fördjupar sina kunskaper om Islam eftersom det ofta förekommer hat mot religionen, framförallt genom att media målar upp en negativ bild. För att utveckla respekt gentemot varandra, är det just där vi behöver börja ”göra om”. Med tanke på att vi lever i ett samhälle präglad av mångfald, behöver vi vara mer öppna i frågor om människors olikheter när det kommer till religion, som också berör sociala ekonomiska och politiska aspekter. Ali menar att syftet även är att arbeta med perspektivet levd-religion. Utan det fenomenet är religionskunskapen ”grå” eftersom religion inte bara kan begränsas till exempelvis text, tradition och tro - den är levd, med oss, varje dag. Esma och Parisa tycker att det är mindre bra om lärare endast förhåller sig till de riktlinjer som finns, utan man måste kunna se och tänka utanför ”boxen”. Syftet är mer än att bara förmedla vissa kunskaper om Islam, utan istället handlar det om att låta eleverna lära sig om hur religion och livsåskådning påverkas av olika förhållanden i samhället: kön, etnicitet, klass och sexualitet. Jonas är inne på samma spår som Esma och Parisa där han låter eleverna reflektera mycket, särskilt genom att lyfta fram likheter mellan religioner/samhällen. Religionskunskap är idag mer toleransfostran än ämneskunskap, anser Johanna och Sofia - då deras svar skiljer sig från de andra lärarna. De tycker syftet är enkelt, att låta eleverna lära sig grundligt om Islam. Självklart ska de bli stimulerade genom att reflektera över olika typer av religionsfrågor, men sedan räcker det - annars ställs lärare inför orimliga krav.

6.1 Tema 1: fördomar om Islam

Vi måste vara ärliga nu. De flesta av våra ungdomar träffar sällan människor från andra religioner eller kulturer. Såklart det förekommer fördomar, vilket blir en utmaning. I klassrummet brukar killarna skoja om att muslimer ser annorlunda ut, att muslimer är omoderna eller att det arabiska språket låter aggressivt. Det är synd, men det är inte heller konstigt. Jag tror inte ens att de har några muslimska vänner?

(Johanna, gruppintervju)

[...] känner verkligen igen mig med Johanna. Ofta när jag undervisar om Islam, så förknippas det automatiskt med elaka, konstiga eller våldsamma typer med extrema åsikter. Alltså direkt! Många elever, speciellt killar, brukar också ifrågasätta hur det kommer sig att just muslimer eller invandrare är överrepresenterade i brottsstatistiken.

(Sofia, gruppintervju)

Vi har klasskillnader i Stockholm, därför pratar vissa elever dåligt om Islam. Jag tror inte att de menar så, utan de vet bara inte vad Islam egentligen handlar om. Samhället målar upp Islam som något farligt eller otäckt, kolla bara hur det skrivs om muslimer i tidningarna. Det blir en kulturkrock [...] kanske kommer fördomarna hemifrån? I klassrummet har till och med jag blivit utpekad, för jag ser inte ut som dem. Men jag har byggt bra relationer med eleverna, så jag tar inte åt mig.

(Ali, gruppintervju)

Utdragen som presenterats är av Johanna, Sofia och Ali som ingick i en fokusgrupp. De beskriver att fördomar gentemot Islam är vanligt och det är något som alla tre har upplevt i sin undervisning. Johanna påpekar att eleverna i deras skola sällan möter människor från andra bakgrunder och kulturer och därför har det hänt att elever ifrågasätter muslimer. Sofia instämmer med Johanna och menar att Islam associeras med negativa åsikter, samtidigt som muslimer kategoriseras i ett enda fack - till exempel genom att alla dras över en kam när eleverna talar om att invandrare är överrepresenterade inom brott. Parallellt med det, nämner Ali klasskillnader som en orsak till fördomarna. Han upplever även kulturkrock i undervisningen, exakt vilken typ av kulturkrock berättade han inte om. Både Johanna, Sofia och Ali visar på att det förekommer förutfattade meningar om Islam som religion och muslimer som etnisk grupp. Detta går att förstå utifrån det Kittelmann Flensner (2015) kommer fram till med sin ”svenskhetsdiskurs”, att muslimer ses som annorlunda bara för att de tror på något.

Intervjupersonerna förklarar att vissa elevgrupper förknippar Islam med väldigt negativa företeelser, såsom till exempel att muslimer är våldsamma. I deras undervisning uppstår mestadels fördomar om muslimers utseenden och beteenden. Det här påminner om Loombas (2008) resonemang när det gäller de orientalistiska idéerna. Eftersom Västvärlden förr porträtterade Mellanöstern som något dåligt, svagt och dumt - kan den pessimistiska bilden av Islam bland eleverna ha påverkats av gamla och djupt inrotade ideal. Däremot verkar textutdragen inte stämma överens med att Sveriges sekulariserade tillstånd bidrar till respekt och öppenhet, utan tvärtom - det går i enlighet med vad Asad pratar om. Här visar sekulariseringen på att det finns tydliga strukturer i samhället, vad finns det egentligen för skolkultur i just den skolan som Johanna, Sofia och Ali arbetar på? (Thurfjell 2015).

Hur vi alltid varit besatta av att ha kontroll över Mellanöstern. Vi har alltid kommenterat deras religion, språk, historia och kultur. Trots att de ligger före i mycket. Det är väl klart att ungarna tar efter. Men i mitt klassrum är de oftast snälla mot varandra. Jag märker däremot att media har ett stort inflytande. Det har hänt att elever visar mig negativ propaganda från Instagram [...]

(Jonas, textintervju)

Mina klasser är färgade av olika pennor brukar jag säga. Ibland kan de själva driva om att muslimer är annorlunda, eller att invandrare har hett temperament. Alltså muslimer själva. Någon tydlig islamofobi finns inte i mitt klassrum, som många andra lärare verkar mena.

(Esma, textintervju)

Dessa utdrag är från de enskilda intervjuerna från Facebook Messenger. Påståendena av Jonas och Esma visar på att deras elever och klasser har en lite mer ”mjukare” attityd när det handlar om hur eleverna talar om Islam och muslimer. Jonas betonar att människor alltid känt ett behov av att kommentera muslimers religion, språk, historia och kultur - vilket går vidare till nästa generation, då ”ungarna” tar efter. Men fördomar är inte speciellt vanligt i hans klassrum, istället märks det att eleverna blir påverkade av exempelvis sociala medier. Esma förklarar att det är vanligare med att muslimer själva gör narr av sin religion och hon upplever inte heller någon tydlig islamofobi i klassrummet. Informanternas svar om fördomar är alltså inte lika de andra lärarnas, där fördomar om Islam inte är lika uttalad i klassrummet.

6.2 Tema 2: kvinnan i Islam

Det finns en hel del antaganden om att tjejerna i Islam är förtryckta, på ett eller annat sätt. Därför är det extra viktigt att lyfta fram kvinnorna. Jag gör alltid det. Såklart de kan vara förtryckta, men förtryck finns överallt.

(Johanna, gruppintervju)

[...] att de blir bortgifta mot sin vilja, att de blir tvingade till att bära slöja, att de är utbildade eller att de måste lyda sina män. Så talar en del elever om muslimska kvinnor. Islamofobi är vår verklighet.

(Parisa, textintervju)

Ungarna är nyfikna, det måste vi komma ihåg. De ifrågasätter. [...] fördomar finns, speciellt om de muslimska kvinnorna. Det handlar mest om slöjan.

(Jonas, textintervju)

Den muslimska kvinnan blir offret i undervisningen. Dessa tre utdrag synliggör lärarnas upplevelser och tankar om att den muslimska kvinnan ifrågasätts eftersom många elever brukar vilja diskutera Islam med fokus på kvinnans plats och ställning. Informanten Johanna berättar om att majoriteten av hennes elevgrupper antar att muslimska tjejer är förtryckta. Det som är viktigt att komma ihåg är att förtryck finns i alla former och slag, inom alla religioner. Parisa ger oss en bild av faktiska fördomar som finns bland svenska elever och hon poängterar att islamofobiska åsikter i skolan, är vår verklighet. Jonas trycker mycket på det här med nyfikenhet, att eleverna egentligen vill veta mer. Men slöjan är definitivt ett kontroversiellt ämne bland eleverna som lärarna behöver förbereda sig på.

Berglunds (2014) forskning som undersöker muslimska religiösa friskolors innehåll, visar på att lärare beskriver att det inte finns tillräckligt med bra representation i undervisningen. Eftersom eleverna här uttrycker vissa åsikter om muslimska tjejer eller kvinnor, behöver undervisningen eventuellt ägna mer tid åt dessa typer av svårigheter som informanterna beskriver om - speciellt när det gäller kvinnan i Islam. En del lärare är förmodligen inte helt bekväma vid att ta sådana beslut, om vad eller vilka som ska få representeras mer - just eftersom det kräver erfarenhet. Att påstå att muslimska tjejer blir tvingade till att bära slöja eller att

muslimska kvinnor blir tvingade till att lyda sina män, är förenligt med det vi kallar islamofobiska uttalanden (Olsson & Sorgenfrei 2021).

Jag som identifierar mig som muslim brukar inkludera personliga livskunskaper i undervisningen, när det förstås passar. Mina elever uppskattar det jättemycket. Jag är också kvinna, det påverkar. [...] brukar ta upp exempel från mitt eget liv och det är kanske därför mina elever förstår ämnet på ett helt annat sätt. Det är mitt sätt att bygga broar mellan ämnet, eleverna och mig själv.

(Esmå, textintervju)

Utifrån Esmå s svar kan man lägga märke till att eleverna beundrar lärare som tillämpar sig personliga livskunskaper i undervisningen. Det kan till exempel handla om frågor som livet allmänt, relationer, hälsa, värderingar eller förväntningar. Men också specifika händelser eller situationer som kommit att påverka en, som behandlar religion eller livsåskådning. Intervjupersonen bekräftar med andra ord det som Everington (2012) skriver om att personliga livskunskaper bidrar till att väcka lust och vilja till religionsämnet. Att dela med sig av sina religiösa upplevelser som Esmå gör, kan eventuellt bidra till att eleverna känner igen sig i undervisningen. Genom att bygga broar, blir ämnet mer relevant och aktuellt - vilket kan bryta fördomarna om att till exempel alla muslimska tjejer eller kvinnor är förtryckta. Både Esmå och Everington (2012) anser att det är positivt att dra kopplingar till personliga erfarenheter, än att tysta ner religionens roll och plats - just eftersom det då kan bli en tvärtomeffekt istället.

Den mediala bilden av Islam påverkar naturligtvis ungarna. Slöjan är synlig och därför verkar den störa många, vilket känns löjligt. Slöjförbud hit och slöjförbud dit, överallt i medierna står det om slöjan. [...] många har Instagram och Tik Tok, dessa styr hur ungarna tänker.

(Jonas, textintervju)

Jonas uttalande konstaterar att det mediala samtalet om Islam påverkar eleverna starkt, där det framkommer att slöjan blivit en negativ symbol. Det kritiserar och kommenteras om slöjan i nästan alla medier och det är de muslimska kvinnorna som befinner sig i en utsatt position. Precis som Kittelmann Flensner (2015) upplyser om, är Islam mer främmande än andra religioner. Jonas svar står i likhet med hennes bild av hur vissa elever talar om Islam i klassrummet, där den mediala bilden av muslimer påverkar elevernas inställningar.

6.3 Tema 3: konflikter mellan grupper

Jag tycker de interna konflikterna är jobbigast. Det är inte muslimer mot icke-muslimer, utan det är snarare de elever med positiv inställning mot de elever med negativ inställning som är i konflikt med varandra. Diskussionerna kan handla om vilken tolkning som är rätt eller vilken muslimsk grupp som är mest normal.

(Sofia, gruppintervju)

[...] från Iran till Sverige, konflikterna finns överallt med mig. På den här skolan är de flesta av eleverna kritiska mot religion. Islam känns som något påhitt för dem. Men konflikter mellan de som vill lära sig om religion och de som är mot religion - det är vanligt här. Ibland tafsar några få elever om sunni och shia också, vad som är sant och vad som är falskt.

(Ali, gruppintervju)

Jag har varit med om många konflikter, det är en helt annan svårighet. Det är också känsligt för mig. Jag har haft många klasser där eleverna varit väldigt splittrade, vilket har lett till olika typer av konflikter. Oftast är det de typiska: om inriktningar, om tolkningar och om folkgrupper. Speciellt mellan sunni och shia elever. Men också konflikter mellan de elever som förnekar Guds existens och de elever som är religiösa.

(Parisa, textintervju)

Konflikter mellan olika grupper i klassrummet är en annan svårighet som intervjupersonerna vittnar om. Sofia pratar om interna konflikter, där hon har varit med om att olika elever till exempel diskuterar vilken tolkning av Islam som är rätt. I hennes elevgrupper finns det spänningar mellan elever med positiv inställning mot de elever med negativ inställning till religion. Ali som är ursprungligen från Iran, menar att konflikter uppstår överallt, i alla skolmiljöer. Han upplever att många elever är kritiska mot religion, särskilt Islam. Därför förekommer mycket diskussion i klassrummet, där eleverna tycks gilla att argumentera. Parisa tycker att konflikter i klassrummet är känsligt. Flera av hennes elever har redan varit väldigt uppdelade, vilket kan vara en orsak till konflikterna. Några vanliga diskussioner i klassrummet är om inriktningar, tolkningar och folkgrupper. Motsättningar mellan sunni- och shiamuslimer utgör också en stor del av konflikterna som därmed påverkar undervisningen.

Samtliga lärare upplever en känsla av oro som går att koppla till Kittelmann Flensner (2015) och hennes intervjupersoner som också var verksamma lärare. Dessa lärare kunde ibland känna att de misslyckats med sitt uppdrag, speciellt när det fanns en väldigt negativ attityd gentemot Islam. I den diskurs som kallas för ”sekularistisk” var ateism något normalt, det var med andra ord normen i många klassrum. Detta liknar informanternas klassrumssituation och hur deras elever positionerar sig religiöst. Hos Sofia ser vi elever med olika inställningar till religion. Hos Ali ser vi elever med olika viljor att lära sig om Islam. Hos Parisa ser vi elever som förnekar Guds existens och elever som är religiösa. Det finns stora olikheter i klassrummen och på ett eller annat sätt kommer vi tillbaka till konflikter. Som i Kittelmann Flensners (2015) studie, är en stor utmaning för lärarna att möta elever med en intolerans ton mot religion.

Å ena sidan visar lärarnas berättelser på att individualism bland elever är viktigt, där deras egen åsikt och vilja kring Islam går före. Pettersson (2016) som utvecklar ett ”sekulariseringsparadigm” menar att sekulariseringen i Sverige delvis utgår från individen själv: Är religion verkligen viktigt för alla? Man kan säga att det spelar roll för hälften av eleverna, medan den andra halvan är kritiska mot religion. Å andra sidan ser vi fler tecken på individualism än kollektivism när det gäller de olika konflikterna, särskilt när det blir hetsiga diskussioner mellan sunni och shia elever. Även fast det är samma religion det handlar om, så finns en återkommande konflikt där elever nedvärderar varandras tillhörighet Samtidigt som andra elever tar på sig makten och bedömer vissa muslimska tolkningar eller läror som mindre värdefulla eller felaktiga. Respondenternas skildringar står i likhet med det som Berglund (2014) förklarar om att interna konflikter är svåra att hantera. Lärarna från hennes studie berättar också om att deras elever kan hamna i tjafs med varandra om vad som är sann Islam. Den negativt laddade bilden av Islam som redan finns och interna konflikter i klassrummet, försvårar lärarnas arbete ännu mer.

[...] det blir som en vi och dom känsla i klassrummet. Men när vi har riktigt bra diskussioner, så känner jag bara... Gud vad roligt det är att vara lärare.

(Parisa, textintervju)

Läraren Parisa upplever även att det finns ett vi-och-dom tänkande i klassrummet. Det är möjligtvis mer påtagligt när det uppstår konflikter mellan eleverna. Men när hon upplever att diskussionerna ”går som de ska”, är det inget annat än viktigt och roligt att vara lärare.

6.4 Tema 4: läraren väljer riktning

Som lärare har jag många valmöjligheter, men tyvärr mindre tid. Att ha en religionsdidaktisk metod är en bra grund. Jag känner till elevernas religiösa och kulturella bagage, utifrån det gör jag mina didaktiska överväganden. [...] lärare är inga trollkarlar. Jag kan inte ändra ett helt synsätt som gått i generation.

(Johanna, gruppintervju)

Den största möjligheten med att undervisa om Islam är att man kan ha ett helt moment om livsfrågor. Det motiverar eleverna. Islam är verkligen en religion som behandlar frågor och svar om de grundläggande villkoren för våra liv.

(Ali, gruppintervju)

Det bästa med att undervisa om Islam är att läraren väljer riktning. Om du undervisar en grå bild av Islam, så ger eleven en grå reaktion tillbaka. Ha ett öppet klassrumsklimat! Jag tycker ämneskunskaper också ger möjligheter, speciellt med Islam.

(Esma, textintervju)

Johanna, Ali och Esma ger flera inslag om att religionslärare själv faktiskt väljer riktning på undervisningen. Johanna understryker att hon har många alternativ i val av läromedel och material, men att det inte finns tillräckligt med tid för allt. En möjlighet med att undervisa om Islam enligt henne är att lära känna sina elever eftersom ens didaktiska val ska utgå från dem. Vid slutet av citatet syftar Johanna på att det inte går att ändra på elevernas tankesätt helt och hållet med tanke på att vissa elever har så pass starka åsikter, att dessa gått i flera generationer beroende på vilken familj, klass och kultur man kommer ifrån. Ali förklarar att temat livsfrågor är en stor möjlighet med undervisningen eftersom Islam är komplext, så kan man som lärare ”göra” olika typer av undervisning. Esma påstår att det bästa med undervisningen är att läraren väljer riktning, däremot beror det på vilka utgångspunkter man har. Ämneskunskaper i främst Islam och inte bara religion i allmänhet, anses vara extra värdefullt.

Lärarnas svar skiljer sig från varandra, men utdragen bekräftar att läraren väljer riktning för sin undervisning. Löfstedt (2011) som argumenterar för hur viktig religionsdidaktik är, kommer till uttryck i Johannas svar. Hon fokuserar i hög grad på eleverna och hur de fungerar, där frågor som exempelvis vilka man undervisar för och vad man ska undervisa om - är viktiga för att få

till en undervisning som passar. Johannas förhållningssätt om att hon inte kan ändra ”ett helt synsätt” som gått i generation kan däremot signalera negativa tankar eftersom hon har en någorlunda dystert framtidstro när det gäller våra framtida vuxna. Sedan kan det likväl stämma eftersom Johannas klasser är väldigt homogena med elever vars vårdnadshavare är födda i Sverige, med en likartad bakgrund. Det här kan förstås med det som Jahnke (2021) menar med att postkristna killar har ett väldigt lågt intresse för religion. Genom intervjuerna berättar några av lärarna upprepade gånger om att killar oftare brukar kritisera Islam och det kan ha att göra med att eleverna själva har en viss tendens att vara osäkra på sin egen position om man jämför i förhållande till religion och tillhörighet.

Att kombinera Islam med livsfrågor fungerar som en bra teknik, enligt Ali. Eleverna uttrycker själva att undervisningen blir rolig och spännande när man till exempel kan få in livsfrågor om till exempel livet, döden, relationer, sorg eller lycka - för att sedan kunna ställa det mot Islam och göra jämförelser. Detta påminner det som Kittelmann Flensner (2015) menar om att den ”andliga” diskursen i klassrummet, ger uttryck för att elever ser människan som en filosof, vi alla är sökare efter någonting. Det har dessutom visat sig att elever är mer öppna för olika frågor om de har en andlig ”touch”, vilket många livsfrågor kan uppfylla.

[...] främmande är ju skrämmande?

(Johanna, gruppintervju)

Populärkulturella inslag är ett starkt verktyg. Titta på amerikansk hip-hop, där spelar Islam en stor roll.

(Esma, textintervju)

I ett visst sammanhang bekräftar Johanna att Islam målas upp negativt, speciellt av olika sorters medier i samhället. Men utan religionsundervisning och nyanserade kunskaper om Islam, tycker hon inte att det är konstigt att eleverna tycker att religionen känns främmande. Samtidigt som man genom Esmas utdrag kan konstatera att populärkultur är ett starkt pedagogiskt verktyg för att precisera och fördjupa sina kunskaper om Islam.

6.5 Tema 5: levd Islam

Att utgå från ett inifrånperspektiv är egentligen bäst, det är en enorm möjlighet. Ett levd religion-perspektiv ger eleverna möjligheten att korrigera sina egna förståelser av Islam.

(Sofia, gruppintervju)

[...] det är mitt sätt att Jonas-fiera min undervisning. Studiebesök är väldigt uppskattat och jag har kört på det i flera år. Vi har besökt Ayshamoskén, bland annat. Det här är verkligen levd Islam.

(Jonas, textintervju)

Att få vara kreativ är det bästa med att undervisa om Islam. Det finns otroligt mycket. Om man verkligen brinner för sina ämnen, så kan man få till riktigt bra undervisning. Det handlar om att få ett inifrånperspektiv, att välkomna eleverna in till Islam. [...] studiebesök är värt. Flera av mina klasser har till exempel besökt Stockholms stora moské på medis.

(Parisa, textintervju)

Levd religion (Islam) är ett återkommande tema som lärarna lyfter fram när de diskuterar möjligheterna med att undervisa om Islam. Sofia tycker att ett inifrånperspektiv är betydelsefullt eftersom det eventuellt kan ge eleverna chansen att tänka om, ändra på eller utveckla sina åsikter om Islam. Jonas pratar om att man som lärare behöver ”fiera” sin undervisning, alltså göra undervisning på sitt sätt - i det här fallet ”Jonas-fierar” han sin undervisning. Han tycker också att studiebesök är ett bra verktyg för att få eleverna att förstå sig på religion på riktigt, där Jonas kallar det för levd Islam istället för levd religion. Parisa menar att en lärares kreativitet är en stor möjlighet i arbetet och hennes svar står överens med både Sofias och Jonas, om att inifrånperspektivet är viktigt. Att till exempel välkomna eleverna in till Islam på ett naturligt sätt, får dem att känna sig tryggare och säkrare. Både Jonas och Parisa nämner två moskéer som är populära för just studiebesök i Stockholm där eleverna har tagit del av berättelser från olika representanter, både kvinnliga och manliga imamer.

Levd Islam är ett tema som visar på möjligheten med att undervisa om Islam, där det handlar om att komma åt religionens inre värld. När lärare leder sin undervisning i klassrummen kan det vara svårt att se, lukta, lyssna, smaka och känna Islam. Det räcker inte med att analysera hur

Islam fungerar utifrån exempelvis textböcker eller medier. Elever behöver istället undersöka levd Islam för att få syn på vad muslimer faktiskt gör, i det vardagliga livet. Hur lever en muslim? Hur praktiserar en muslim sin tro? Varför konverterar just han till Islam? Vad är roligt att göra för en muslimsk tonårstjej? Det finns många frågor som en lärobok inte helt kan ge svar på. Ett sätt att komma åt inifrånperspektivet enligt lärarna, är genom studiebesök - vilket stämmer överens med H. Brittons forskning (2019). Genom att till exempel besöka en moské kan det leda till att elevers motivation ökar. Det finns en möjlighet till ökad kunskap och förståelse samt chans till att kontrollera sitt eget lärande, vilket även står i likhet med vad informanterna påpekat är viktigt när de berättat om sin syn på syftet med Islam i religionsundervisningen. Med andra ord kan studiebesök både förstärka och ändra elevers uppfattningar, om de nu är negativa eller positiva. Samtidigt kan man tänka sig att lärarna själva inte vill förmedla ett direkt inifrånperspektiv med tanke på att undervisningen ska grunda sig i objektiva fakta, därav tar lärarna istället hjälp av utvalda läromedel. Det kan till exempel vara material som en självbiografi, dokumentär, artikel, podcast eller serie.

Levd religion finns överallt. Grunden är det heliga i vardagen, men det är inget unikt för bara Islam.

(Sofia, gruppintervju)

[...] när det förknippas med terror och förtryck, måste vi lärare ta ansvar. Vilket material ska jag välja ut? Sociala medier är både bra och dåligt, därför måste eleverna vara källkritiska... speciellt om vi vill fokusera på levd-religion begreppet.

(Ali, gruppintervju)

Sofia fortsätter med att förklara om hur levd religion kommer till uttryck i klassrummet och hon menar att levd religion finns överallt: i alla religioner och i alla sammanhang. Under fokusgruppsintervjun berättar Sofia att många elever uttrycker sig väldigt fantasifullt under religionslektionerna, samtidigt som flera elever (särskilt killar) tycker om att diskutera religion i exempelvis dataspel. Det här är med andra ord inget typiskt för Islam, utan det finns spår av religion nästan överallt - vilket är en möjlighet i sig. Men just när det gäller levd religion, behöver lärare vara extra omsorgsfulla, menar Ali. Som lärare behöver man vara försiktig med hur man tänker och väljer kring sitt undervisningsmaterial eftersom innehållet ger representation och makt - då internet både försvårar och förenklar lärarens jobb.

6.6 Tema 6: sekularisering och orientalism

Svårigheterna och möjligheterna som många av oss lärare beskriver påverkas naturligtvis av hur sammanhållningen i Sverige ser ut, tiderna har förändrats. Elever som har ett högt kulturellt kapital, tycker att religion inte har någon påverkan på deras vardagliga liv.

(Jonas, textintervju)

Såklart jag har varit med om att elever har främlingsfientliga tankar, men inte bara elever - utan också lärare. Jag skyller inte på eleverna. Det är de vuxna jag är rädd för.

(Parisa, textintervju)

Vi måste acceptera Sveriges sekulariserade tillstånd, den öppnar upp många dörrar – för annat.

(Esma, textintervju)

Religionen är mer privat idag. Det fungerar likadant i mitt hemland, faktiskt. Men orientalistiska idéer kommer aldrig att försvinna, de syns mer eller mindre beroende på vilken skola du arbetar på.

(Ali, gruppintervju)

Trots att vi idag ser en mycket större religiös och kulturell mångfald, har främlingsfientlighet börjat normaliseras i den svenska politiska debatten - vilket då formar resten av samhället.

(Sofia, gruppintervju)

Slutade vi tro för att staten och kyrkan skiljdes åt? Både ja och nej. Det sker ett skifte i hur elever ser på sig själva. [...] från kollektivism till individualism i takt med att samhället förändras.

(Johanna, gruppintervju)

Det här är några utdrag från de sex olika intervjudeltagarna där lärarna kommit in på frågor som behandlar sekularisering och orientalism. Trots att några av informanterna nämner begreppen i de tidigare avsnitten, är det lämpligt att låta sekularisering och orientalism få ett eget tema i studien. Det första utdraget av Jonas kan tolkas som att enigheten eller gemenskapen i Sverige väljer riktning för vilka svårigheter och möjligheter som kommer med när man undervisar om

Islam. Han påstår att ”tiderna har förändrats”, vilket kan syfta till att splittringen i samhället har ökat. Det kulturella kapitalet (kunskaper, erfarenheter, sätt att prata, tänka och uppfatta saker) kan vara avgörande för hur elever talar om religion. I sin studie lyfter Jahnke (2021) fram att elever med likasinnade tankar, lättare kan förstå sig på varandra - detta gäller både etniska svenskar och svenskmuslimska elever. Det känns även mer bekvämt för eleverna att tala om religion när alla i klassrummet ligger på ”samma nivå” kunskapsmässigt och erfarenhetsmässigt. Det andra utdraget av Parisa visar att det framkommer främlingsfientliga tankar bland elever och lärare. Hon ser det som ett stort misslyckande. Det tredje utdraget av Esma ger en positiv bild av Sveriges utveckling när det gäller sekulariseringen, hon tycker att vi måste börja acceptera att saker och ting förändras - precis som en del elever i Kittelmann Flensners (2015) studie redogör för: att forskning och vetenskap är den ”nya grejen”. Kan det också ses som en typ av religion?

Det fjärde utdraget av Ali beskriver att orientalistiska idéer inte kommer att försvinna, utan det är något som gått och går vidare till nästa generation. Under fokusgruppsintervjun pratar Ali en hel del om att jämföra samhällen, vilket fungerar som en bra pedagogisk strategi för att motverka rasism och fördomar. Det här går i enlighet med det som Berglund (2014) för fram, att många lärare försöker hitta likheter mellan muslimer och svenskar. Ali brukar arbeta likadant, men han tycker om att jämföra sharialagar med svenska lagar. Eleverna älskar det eftersom det ger nya och spännande insikter, som de aldrig förut har tänkt på. Dessutom läser eleverna ekonomi med inriktning juridik. Det femte utdraget av Sofia kan tolkas som att den politiska debatten i Sverige sätter ramen för vilka utmaningar som våra lärare och skolor kommer att möta på, där vi ser och hör de pågående diskussionerna om bland annat islamofobi, rasism och främlingsfientlighet. Det sjätte och sista utdraget av Johanna skildrar sekulariseringens påverkan på individen och samhället. Det sker inte bara ett skifte mellan kyrkan och staten, utan det handlar om mycket mer. Vi har idag fått ett helt annat tankesätt, påpekar Johanna. Elever tänker generellt mer individualistiskt än kollektivistiskt och antingen känner de redan från början (barndom och uppväxt) mer eller mindre association till religion - vilket i sin tur påverkar vilken relation eleverna har till religion eller Islam i framtiden.

7. Diskussion och slutsats

I kommande avsnitt kommer studiens frågeställningar att besvaras, samtidigt som undersökningens viktigaste diskussioner och slutsatser kommer att presenteras. Uppsatsen avslutas med förslag på vidare forskning där jag höjer blicken och diskuterar ett bredare forskningsfält som eventuellt skulle kunna komplettera min studie.

7.1 Diskussion

Syftet med studien har främst varit att belysa religionskunskapslärares berättelser och beskrivningar om vilka svårigheter och möjligheter som kommer med när man undervisar om Islam. Jag har också valt att redogöra för hur lärarnas svar kan förstås mot bakgrund av sekularisering och orientalism. Med andra ord har jag varit nyfiken på hur svårigheterna och möjligheterna kan kopplas till sekularisering och orientalistiska idéer.

Den första frågeställningen är: *Vilka svårigheter och möjligheter beskriver lärarna när det kommer till att undervisa om Islam?* Resultatet av undersökningen har visat att undervisningen om Islam försvåras när många elever har fördomar om muslimer. Intervjupersonerna har såklart förståelse över att alla elever och människor har fördomar, men när flera faktorer inverkar på fördomarna, blir bilden av Islam väldigt förstärkt och extrem - vilket blir en utmaning. Kittelmann Flensner (2015) upptäckte liknande situationer, att många elever talade rätt så dåligt om andra religioner. De flesta av lärarna upplever att Islam förknippas med negativa saker eller händelser, till exempel terrorister och skjutningar. Den mediala bilden av Islam är också en stor utmaning för lärarna eftersom majoriteten av eleverna blir påverkade av till exempel sociala medier, där det dagligen sprids desinformation och propaganda. Dessa typer av utmaningar leder till en ökad press på lärarna eftersom man vill kunna förmedla en rättvis bild av Islam, som även Berglund (2014) argumenterar för. Representation är avgörande, däremot är långt ifrån alla lärare bekväma vid att ta beslut om vem/vilka som bör bli mer sedda och hörda - då hur mycket man än vrider och vänder på det, så finns det alltid någon eller något som blir exkluderad. Att hantera olika typer av konflikter och diskussioner i klassrummen är också en svårighet som informanterna beskriver om, särskilt när det händer just där och då. Det kan handla om interna konflikter mellan sunni-och shiamuslimer eller mellan elever som inte tror och elever som tror. Lärarna bekräftar att de behöver bättre verktyg för att kunna förbereda sig, trots att det som händer i klassrummet egentligen är oförutsägbart.

Samtliga intervjupersoner har också berättat om vilka möjligheter som finns med att undervisa om Islam, då lärarna är överens om att de själva styr eller väljer riktning på undervisningen - vilket känns tryggt. Som lärare har man massor av valmöjligheter, både när det gäller arbetsätt och material. Men att arbeta utifrån ett inifrånperspektiv tycks vara uppskattat hos både lärare och elever, där levd religion kommer med i bilden. För att ta reda på hur muslimer faktiskt lever och praktiserar sin tro behöver man komma åt religionens inre kärna, genom att exempelvis gå på studiebesök till en moské eller använda sig av populärkulturella verk i undervisningen. Ali som också varit verksam lärare i Iran, menar att religionsundervisningen öppnar många dörrar. Han brukar ofta förena livsfrågor med Islam, vilket fångar upp elevers intresse - som också gör undervisningen mer underhållande och aktuell. Jahnke (2021) som kommit fram till att elever gillar att ha meningsfulla och meningsskapande samtal om religion, har visat sig stämma i praktiken. Oavsett svårigheterna som uppstår i klassrummen, så vill eleverna mötas på ett eller annat sätt. För en del elever är det till och med enklare när de delar likadana värderingar eller övertygelser. Religionsundervisningen blir då som ett sätt att försonas och igenkänning leder till att en viss elev uppfattar en aha-upplevelse med en annan elev, vilket långsiktigt kan ge positiva effekter. Everington (2012) som diskuterar personliga livskunskaper, har visat sig vara en av möjligheterna med undervisningen. Flera av intervjupersonerna berättar om att de inkluderar personliga religiösa erfarenheter i klassrummet. Det blir en effektiv undervisning och man kan se livskunskaper som en tillgång eftersom ämnesinnehållet blir naturligt. Man kan således vara både neutral och mänsklig i sin undervisning, på så vis kan lärarna förflytta sig mellan olika personliga, sociala, kulturella och religiösa världar.

Den andra frågeställningen är: *Hur kan lärarnas berättelser och svar förstås mot bakgrund av sekularisering och orientalism?* Resultatet av studien har visat att förekomsten av rasistiska, främlingsfientliga och islamofobiska åsikter finns, men det skiljer sig beroende på klass och skola. De uttalanden som lärarna vittnar om kan direkt eller indirekt kopplas till orientalism. Att muslimer ser konstiga ut eller att muslimer är omoderna, är indirekta kommentarer som kan kopplas till orientalism. Loomba (2008) skriver om att det har varit vanligt att skildra Mellanöstern som något odugligt, särskilt inom den akademiska världen. Att det arabiska språket låter aggressivt eller att Mellanöstern verkar hemskt, är direkta kommentarer som kan kopplas till orientalism. Fyra av sex lärare i den här studien ser islamofobi i skolan, vilket går helt emot arbetet för en mer inkluderande skola. Det vi ser utifrån informanternas svar är vissa fördomsfulla tolkningar av Islam, Mellanöstern och muslimer - som en del elever fortfarande har, trots att orientalismen formades på 1700-talet. Läraren Johanna uttrycker redan att hon inte

kan ändra ett helt synsätt som gått i generation, vilket kan tolkas som att flera av hennes elever utgår från typiska konservativa eller traditionella ideal.

När det gäller sekulariseringsbegreppet, är den stor och bred eftersom den egentligen beskriver en långsiktig strukturell förändring. Men utmaningarna som lärarna lyfter fram kan förstås genom att religionen har marginaliserats och det kan vara en viktig orsak till att många elever har negativa uppfattningar om Islam eller andra sociala grupper. För den här undersökningen har det visat sig att sekulariseringen har en påverkan på elevers attityder om Islam, men det är ibland lite både och. Det syns tydligt i klassrummet när elever är religiösa och när elever är sekulära, menar lärarna. Att sekulära processer uppstår i relationen mellan statlig styrning och personlig moral, stämmer för den här undersökningen. Men att sekulariseringen alltid leder till acceptans och tolerans, stämmer inte för den här undersökningen. Istället kan en ökad sekularisering leda till ett starkt vi och dom tänkande, som vi ser att lärarna beskriver om (Thurfjell 2015). Efter nästan 500 år med en enhetskyrka sekulariseras Sverige i snabb takt under 1900-talet, där 1990-talet verkligen är brytningstiden när det kommer till det religiösa. Vi får hit många människor som inte har en svenskkyrklig identitet. I flera av klassrummen finns alltså en stor mängd organiserade religioner och lärarna måste få till en respektfull undervisning. Idag är det ett aktivt beslut att vara religiös och individen får mer plats i samhället, särskilt unga människor som våra elever på skolan. Därför har man en annan frihet idag, på det sättet är Sverige ett sekulärt land. Men inte i att elever inte funderar över vad som händer efter döden eller att man relaterar till en högre makt, för möjligheterna säger att eleverna är nyfikna på varandra - även om det religiösa språket inte är så levande såsom det var förr.

För att sätta in studien i ett mer generellt sammanhang skulle jag behöva bredda min diskussion och här skulle jag vilja poängtera att religionslärare bär på ett extra stort ansvar. I takt med att allt fler samhällsrelaterade uppdrag implementeras inom skolans ramar och förväntas lösas av lärare blir utrymmet för kärnuppdraget allt snävare. Samtidigt behöver den administrativa bördan som många lärare pratar om ändras, för om det inte sker någon förändring – hur ska våra religionslärare fortsätta orka? Kanske behöver man också reformera skolans styrdokument för att renodla vad som är skolans huvuduppdrag och ha en prioritetsordning för att lyfta fram ämnesundervisningen. I förlängningen går det ut över elevernas kunskaper och möjligheter, är det verkligen rättvist? Genom Islamundervisning har lärare stora möjligheter att inspirera, forma och utbilda ungdomar till att bli självständiga och aktiva samhällsmedborgare. Men först, låt oss använda den kraften för att utveckla och förbättra villkoren för läraryrket.

7.2 Slutsats

Denna studie har visat att olika typer av svårigheter och möjligheter med att undervisa om Islam är mer svårare eller lättare än andra. De slutsatser som jag har kommit fram till i analysen av mitt material är att svårigheterna är fler och de främsta utmaningarna som lärarna handskas med handlar om fördomar, representation och konflikter mellan olika grupper - som försvårar lärarnas arbete, vilket till och med kan påverka deras läraridentitet. Att vara religiös är negativt, att tro på något är positivt. Möjligheterna som lärarna beskriver reflekterar sig mest i temat inifrånperspektiv och levd religion, där informanterna menar att man som lärare har stora valmöjligheter i till exempel val av material. Man kan konstatera att lärarna dagligen försöker hitta strategier för att ge en rättvis bild av Islam och intervjupersonerna är även väl medvetna om vilken position och makt de har i samhället. Om man drar resultatet till sin spets, skulle man också kunna påstå att etniska svenskar som inte lever nära mångkulturella eller mångreligiösa samhällen - kan bli problematiskt i form av ett vi och dom tänk. Samtidigt är privatiseringen av religion en del av sekulariseringen. Men religionen tar plats, bara att den påverkar individ, grupp och samhälle olika. Elevernas förförståelse, klassens gruppdynamik, lärarens relation till gruppen och aktuellt känslotillstånd - påverkar och avgör hur religionsundervisningen blir.

7.3 Vidare forskning

För en framtida forskning hade det varit av intresse att fortsätta studera hur andra religionslärare ser på undervisningen om Islam, eller någon annan världsreligion som till exempel Buddhism och Judendom - som också vanligtvis exotifieras. Man skulle också kunna gå vidare på området genom att till exempel skriva en läromedelsanalys. Att granska religionsböcker skulle möjligtvis kunna säga något om orientalistiska idéer förekommer i till exempel text eller bild. Med andra ord hade det varit intressant att granska hur Islam, Mellanöstern eller araber skildras. För mer omfattande studier, skulle ett annat förslag på vidare forskning vara att man undersöker olika gymnasieskolor i Stockholm eller till och med utanför Stockholm, för att se på skillnaderna och likheterna mellan lärarnas undervisning i storstad och landsbygd.

Avslutningsvis, är jag fullt medveten om att svårigheter och möjligheter med att undervisa om Islam - kan variera över tid och plats. Det är en process i förändring. Undersökningens empiri har resulterat till att jag har identifierat sex huvudteman som återspeglar lärarnas berättelser för en ökad förståelse för deras narrativ. För övrigt är jag nöjd med mitt bidrag och jag tycker att uppsatsen hjälper mig till att rusta upp inför yrkeslivet som lärare!

8. Referenslista

8.1 Litteratur

Alvehus, Johan (2019). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*. Upplaga 2. Stockholm: Liber.

Berglund, Jenny (2014). *Islamic Religious Education in State Funded Muslim Schools in Sweden: A Sign of Secularization or Not?* Tidsskrift for Islamforskning.

Berglund, Jenny (2018). "Islamundervisning i det oförutsägbara klassrummet". I: Franck & Thalén (red.) (2018). *Interkulturell religionsdidaktik, utmaningar och möjligheter*. Upplaga 1. Lund: Studentlitteratur.

Bryman, Alan (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Upplaga 3. Stockholm: Liber.

Denscombe, Martyn (2018). *Forskningshandboken för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Upplaga 4. Studentlitteratur AB, Lund.

Everington, Judith (2012). *'We're all in this together, the kids and me': beginning teachers' use of their personal life knowledge in the Religious Education classroom*. Journal of Beliefs & Values.

H. Britton, Thérèse (2019). *Att möta det levda: möjligheter och hinder för förståelse av levd religion i en studiebesöksorienterad religionskunskapsundervisning*. Stockholms universitet.

Jahnke, Fredrik (2021). *Toleransens altare och undvikandets hänsynsfullhet: religion och meningsskapande bland svenska grundskoleelever*. Södertörns högskola.

Kittelmann Flensner, Karin (2015). *Religious Education in Contemporary Pluralistic Sweden*. Göteborgs universitet.

Loomba, Ania (2008). *Kolonialism/Postkolonialism: en introduktion till ett forskningsfält*. Upplaga 2. Stockholm: Tankekraft.

Löfstedt, Malin (red.) (2011). *Religionsdidaktik: mångfald, livsfrågor och etik i skolan*. Upplaga 1. Lund: Studentlitteratur.

Olsson, Susanne & Sorgenfrei, Simon (red.) (2021). *Islam: en religionsvetenskaplig introduktion*. Upplaga 2. Stockholm: Liber.

Thurfjell, David (2015). *Det gudlösa folket: de postkristna svenskarna och religionen*. Molin & Sorgenfrei Förlag.

8.2 Digitala källor

Axner, Marta (2015). Representationer, stereotyper och nyhetsvärdering.

Diskrimineringsombudsmannen (DO). Tillgänglig på internet:

<https://www.do.se/download/18.277ff225178022473141e32/1618941270779/rapport-representationer-stereotyper-nyhetsvardering.pdf> [Hämtad 2022-11-04]

Hedman, Emil (2022). *Rapport: Lärare tiger om bristerna – av rädsla*. Skolvärlden.

Tillgänglig på internet: <https://skolvarlden.se/artiklar/rapport-larare-tiger-om-bristerna-av-radsla> [Hämtad 2022-12-10]

Osbeck, Christina (2020). *Olika "didaktiker" för undervisning i religionskunskap*.

Skolverket. Tillgänglig på internet: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/artiklar-om-forskning/olika-didaktiker-for-undervisning-i-religionskunskap> [Hämtad 2022-11-04]

Pettersson, Thorleif (2016). *Religion och samhällspraktik: en jämförande analys av det sekulariserade Sverige*. Socialvetenskaplig tidskrift, 16 (3-4). Tillgänglig på internet:

<https://socvet.se/article/view/2497> [Hämtad 2022-11-07]

Skolverket (2022). Religionskunskap. Tillgänglig på internet:

<https://www.skolverket.se/download/18.308cb2e18340b1064fbb/1663576416015/Religionskunskap.pdf> [Hämtad 2022-12-11]

Vetenskapsrådet (2017). God forskningssed. Tillgänglig på internet:

<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html>

[Hämtad 2022-11-12]

9. Bilagor

9.1 Bilaga A: informations- och samtyckesblankett (1)

Hej! Jag heter Sara Aminyar och jag är student på Södertörns högskola där jag läser ämneslärarprogrammet med interkulturell profil med inriktning mot gymnasieskolan. Jag ska, som en del av min utbildning, skriva en kandidatuppsats. Syftet med min C-uppsats är att undersöka hur sex olika religionskunskapslärare beskriver sin undervisning om Islam. Genom en intervjustudie ombeds lärare att svara på frågor om svårigheter och möjligheter med undervisningen, vilket är huvudfokuset i studien.

Deltagande i studien är helt frivilligt och du kan när som helst återkalla ditt samtycke utan att ange orsak. Intervjuerna kommer att behandlas konfidentiellt vilket betyder att jag tar hänsyn till de forskningsetiska principerna som gäller för forskningsstudier. Som intervjuperson är du anonym. Gruppintervjun beräknas ta cirka en timme och hela intervjun kommer att spelas in på band. Efter studiens gång kommer det inspelade materialet att gallras, det vill säga, förstöras - så att ingen obehörig kan komma åt materialet eller uppgifterna. Vänligen kontakta mig som är ansvarig student om du har några frågor: xxxxxxx@suni.se

Jag bekräftar att jag fått information om studiens syfte och genomförande. Jag medger samtycke att delta i studien frivilligt och är medveten om att jag kan dra mig ur när som helst utan anledning. Jag är medveten om att jag förblir anonym i studien och att mina personuppgifter skyddas av ansvarig student.

Datum:

Underskrift:

Namnförtydligande:

9.2 Bilaga B: informations- och samtyckesblankett (2)

Hej! Jag heter Sara Aminyar och jag är student på Södertörns högskola där jag läser ämneslärarprogrammet med interkulturell profil med inriktning mot gymnasieskolan. Jag ska, som en del av min utbildning, skriva en kandidatuppsats. Syftet med min C-uppsats är att undersöka hur sex olika religionskunskapslärare beskriver sin undervisning om Islam. Genom en intervjustudie ombeds lärarna att svara på frågor om svårigheter och möjligheter med undervisningen, vilket är huvudfokuset i studien.

Deltagande i studien är helt frivilligt och du kan när som helst återkalla ditt samtycke utan att ange orsak. Intervjuerna kommer att behandlas konfidentiellt vilket betyder att jag tar hänsyn till de forskningsetiska principerna som gäller för forskningsstudier. Som intervjuperson är du anonym. Jag sparar samtycket i min Facebook Messenger under hela uppsatsens gång. Efter studiens gång kommer konversationen att raderas, det vill säga, förstöras - så att ingen obehörig kan komma åt materialet eller uppgifterna.

Jag bifogar blanketten i Facebook Messenger till deltagaren och skriver "Om du väljer att delta: läs igenom informations- och samtyckesblanketten. Svara på detta meddelande med följande text":

Jag bekräftar att jag har tagit del av informations och-samtyckesblankett som bifogades i Messenger 2022-xx-xx till mig. Jag är införstådd med hur mina personuppgifter kan komma att behandlas. Jag är medveten om att mitt deltagande är helt frivilligt och att jag kan avbryta mitt deltagande i studien utan att ange något skäl. Jag bekräftar med detta meddelande att jag ger mitt samtycke till att mina personuppgifter behandlas inom ramen för studien XXX.

Vänligen kontakta mig som är ansvarig student om du har några frågor: xxxxxxx@suni.se

9.3 Bilaga C: intervjuguide

Del 1 (bakgrundsfrågor)

- Hur gammal är du?
- Vad har du för utbildning?
- Hur länge har du varit lärare?
- Hur länge har du arbetat på - ?
- Vad identifierar du dig som?

Del 2 (religionskunskap och religionsdidaktik)

- Vad är syftet med Islam i religionskunskapen enligt dig?
- Vilka religionsdidaktiska val är viktiga för dig?

Del 3 (svårigheter och möjligheter)

- Vilka svårigheter upplever du finns med att undervisa om Islam?
- Vilka möjligheter upplever du finns med att undervisa om Islam?

Del 4 (fördjupningsfrågor om religionsundervisning)

- Hur talar dina elever om religion i klassrummet?
- Hur ser du på att inkludera personliga livskunskaper i religionskunskapsundervisningen?
- Tror du att lärare i religiösa friskolor upplever samma svårigheter respektive möjligheter med att undervisa om Islam som det gör för dig?
- Hur känns det att undervisa om Islam när religionen i dagens medieklimat förknippas med terror och förtryck?
- Tror du att sekulariseringen har en påverkan på elevernas syn av Islam?
- Hur kan svårigheterna och möjligheterna med att undervisa om Islam förstås i ljuset av Sveriges sekulariserade tillstånd?
- Upplever du att orientalistiska idéer förekommer i din undervisning?
- Tror du att orientalismen har lämnat ett avtryck efter sig? Om ja, hur då?